

Rip e. a.

geweest voor de Nederlandse landbouw en voor het Nederlandse volk in zijn geheel. Jarenlang heb ik met hem mogen samenwerken; ik kon het niet altijd met hem eens zijn, maar desniettemin geloof ik, dat het past om zijn verscheiden ook hier met eerbied te gedenken.

Wanneer men het oog richt op de toekomst, meen ik, dat vóór alles zal moeten worden getracht, de gevolgen van de nationale ramp tot een minimum te beperken. Wij zullen allerlei maatregelen moeten treffen. De geachte afgevaardigde de heer Louwes heeft gevraagd naar de opvattingen van de Minister daaromtrent, opdat wij er van kunnen zijn verzekerd, dat de wond, die is geslagen, zo spoedig mogelijk weer zal zijn geheeld.

De normale landbouwpolitiek — als ik dit zo mag zeggen —, zie ik vooral zo, dat, als Overheidsbemoeiing noodzakelijk is, die zó moet zijn, dat zij stimuleert in de richting van een zo intensief mogelijke beoefening van de bodemcultuur. Ik weet wel, dat dit met allerlei factoren samenhangt, zowel binnenslands als buitenslands, maar een intensieve cultuur, opvoering zo mogelijk van de kwaliteitseisen en verbetering van de service zijn noodzakelijk om, indien een conjunctuuromslag zou komen, klaar te zijn. Een zo intensief mogelijke agrarische productie is ook van betekenis voor de werkgelegenheid in ons land. De werkloosheid onder de landarbeiders neemt toe en ik geloof, dat de agrarische producenten zich ook bij de vaststelling van hun teeltplan moeten afvragen of het niet mogelijk is, dit zo in te delen, dat zowel de economische als de sociale eisen tot hun recht kunnen komen. Ook wanneer aanvullende regelingen van de Minister nodig zijn, geloof ik, dat daarbij van deze gedachte moet worden uitgegaan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik vraag van de Regering geen garantie voor de bestaanszekerheid van onze boeren en tuinders in de toekomst. Ik meen, dat de Regering die ook niet kan geven. Ik wil, in aansluiting bij hetgeen vorige sprekers hierover hebben opgemerkt, wel zeggen, dat het landbouwbeleid er op moet zijn afgesteld, de goed geleide bedrijven in stand te houden. De landbouw is niet de een of andere risico-meebrengende export-industrie, die, indien het niet gaat, weer kan worden gesloten. Zij is een integrerend onderdeel van ons volksleven, zij is van grote betekenis voor andere bedrijfstakken en zij heeft ook grote sociale betekenis. Het Nederlandse volk zal zich hiervan, ook indien de conjunctuur zou omslaan, bewust moeten zijn. Daarop zal ook het beleid van de Minister moeten zijn afgestemd. De Minister zegt in de Memorie van Antwoord, dat een binnenlands prijspeil, dat ver uitsteekt boven het internationale prijspeil, op den duur niet is te handhaven en tot grote vrijheidsbeperkingen zal leiden. Ik stem dit toe, Mijnheer de Voorzitter, er moeten voor de particuliere onderneming altijd impulsen blijven de beweging van het internationale prijspeil te volgen. Ik geloof toch, dat, gezien het feit, dat de Nederlandse producent zich offers heeft getroost om het Nederlandse volk op een zo goedkoop mogelijke wijze te voeden, en tevens voor een groot bedrag aan deviezen heeft gezorgd, het Nederlandse volk en de Regering zich dit moeten herinneren, ook indien de conjunctuur zou omslaan en de export in belangrijke mate wordt afgebroken.

Een verantwoord landbouwbeleid vraagt mijns inziens een juiste afweging, enerzijds van eigen initiatief, verantwoordelijkheid en de mogelijkheid van ontplooiing van boeren en arbeiders als zodanig, en anderzijds, als het nodig is, een regelende, helpende en steunende hand van de Overheid.

De vergadering wordt voor dertig minuten geschorst.

De vergadering wordt hervat.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp Vaststelling van hoofdstuk XI (Departement van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening) der Rijksbegroting voor het dienstjaar 1953 (2800).

De beraadslaging wordt hervat.

De heer **Mertens**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mij gaarne aansluiten bij de woorden van deelneming met de slachtoffers van de overstromingsramp, die de vorige sprekers hebben uitgesproken. Het is mij ook een behoefte om hier uitdrukking te geven aan mijn gevoelens van waardering en erkentelijkheid aan het adres van deze Minister en zijn ambtenaren voor de snelle en doeltreffend genomen maatregelen voor hulpverlening in de geteisterde gebieden.

Het verheugt mij, dat bij de schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling in de Tweede Kamer de Regering duidelijk heeft verklaard, dat bij de wederopbouw van het getroffen gebied het bedrijfsleven zal worden ingeschakeld. Vanaf de eerste dag na de ramp is gebleken, dat de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening doelbewust naar overleg met het georganiseerde bedrijfsleven streeft, en ik ben er van overtuigd, dat het overleg en de samenwerking in de verdere uitvoering van de wederopbouwwerkzaamheden tussen dit Ministerie en de georganiseerde landbouw op bevredigende wijze geregeld zal worden.

Ik verheug mij er over, Mijnheer de Voorzitter, dat de geachte afgevaardigden de heren Louwes en Rip enkele vragen aan de Minister hebben gesteld en ook enkele suggesties hebben gedaan met betrekking tot de gevolgen van de ramp en de maatregelen, die nodig zullen zijn bij de wederopbouw van dit gebied.

De land- en tuinbouwende bevolking is wel zeer zwaar geteisterd en het Ministerie van Landbouw zal ten nauwste bij de wederopbouw moeten worden betrokken.

Ik zal dan ook met grote belangstelling het antwoord van de Minister hierover afwachten.

Nu wij over het Regeringsbeleid op het gebied van de landbouw gaan spreken, is het volkomen verklaarbaar, dat we een ogenblik denken aan dr. ir. Louwes, de oud-directeur-generaal van de voedselvoorziening, die zovele jaren Regering en volk diende met zijn grote kennis en zijn gezond creatievermogen, die zo plotseling uit ons midden werd weggenomen.

Met eerbied en dankbaarheid wil ik deze grote Nederlander ook vanaf deze plaats herdenken en daarbij de bede uitspreken, dat zijn ziel moge rusten in vrede.

Mijnheer de Voorzitter! In de Memorie van Antwoord zegt de Minister, dat het landbouwbeleid in het komende begrotingsjaar (bedoeld zal wel zijn dit begrotingsjaar) in grote lijnen een voortzetting zal zijn van het beleid van de laatste jaren. Ook lees ik in de Memorie van Antwoord, dat de geachte bewindsman met verscheidene leden geen behoefte gevoelt om hier in deze Kamer een diepgaande gedachtenwisseling te houden over de te voeren landbouwpolitiek.

Het is allerminst uit behoefte aan een diepgaand debat, dat ik even op dit landbouwbeleid wil ingaan, Mijnheer de Voorzitter, maar ik meen enkele tekenen te kunnen signaleren, welke niet helemaal overeenstemmen met een voortzetting van het beleid der laatste jaren.

In mijn verdere betoog zal ik zo min mogelijk in details treden, maar om duidelijk te zijn, zal ik er hier en daar niet aan kunnen ontkomen om op enkele onderdelen nader in te gaan.

Na een jarenlange gebondenheid in bedrijfsvoering en prijsstelling, heeft ook de land- en tuinbouw voor een groot deel wat meer armslag gekregen. Evenals in andere bedrijfstakken zijn ook in de landbouw bijna alle voorschriften en regelingen afgeschaft en de prijzen van de meeste producten vrijgelaten. Ten aanzien van enkele hoofdproducten werden echter bepaalde minimum- en maximumprijzen of vastgestelde prijzen gehandhaafd. Bij deze prijsvaststelling werd uitgegaan van de kostprijs plus een bepaald percentage ondernemersbeloning. Dit alles met het oog op een redelijk inkomen voor boer en arbeider.

Dit stelsel was aanvaard door Regering en georganiseerde landbouw, waarbij de hoogte van het percentage ondernemerswinst meer dan eens een punt van discussie uitmaakte, maar over het principe was er toch een vergaande mate van overeenstemming.

Mertens

Gedurende de laatste tijd is er echter naar mijn wijze van zien wel degelijk sprake van een wijziging in de koers van de laatste jaren. Dat ik niet de enige ben, die twijfelt aan de wil van de Minister tot voortzetting van de tot nu toe gevoerde politiek, blijkt wel uit de grote ongerustheid, die er heerst in landbouwkringen. Deze koersverandering is o.a. duidelijk te bespeuren bij de prijsregeling voor de melk, waarbij de Regering de garantiëprijs vaststelde op de kale kostprijs, die door het L.E.I. berekend werd voor de zandgebieden; dus niet op de gemiddelde kostprijs van alle melk, met een bepaald percentage ondernemerswinst, of, zoals de Stichting voor de Landbouw had voorgesteld: de integrale kostprijs van de melk. De toevallige omstandigheid, dat het praktisch resultaat weinig of geen verschil oplevert, heeft niet kunnen verhinderen, dat er vrees is ontstaan omtrent de beweegredenen, welke aanleiding zijn geweest tot deze wijziging. In veehouderskringen maakt men zich ernstig zorg voor de toekomst, omdat men vreest, dat dit de eerste stap is naar een volgende fase, waarbij de garantiëprijs weleens zou kunnen worden vastgesteld op de gemiddelde kale kostprijs van alle in Nederland geproduceerde melk.

Ik zal nu niet verder ingaan op de prijs van de melk — in de Tweede Kamer is hieraan de nodige aandacht gewijd —, ik wil hier alleen wijzen op een symptoom, dat wel degelijk een verandering van koers aanduidt.

Ook het beleid in zake het varkensvlees geeft weinig reden tot optimisme.

Sinds de Regering een long-term-overeenkomst voor een groot quantum bacon met Engeland heeft afgesloten, is er een garantiëprijs vastgesteld voor bacon, dus niet voor alle vlees. Hierover bestond overeenstemming met de georganiseerde landbouw. Hierbij werd uitgegaan van de gedachte, dat het quantum bacon voldoende was, om hierdoor de prijs ook van het overige vlees op lonend niveau te houden. Door de Voorlichtingsdienst en niet in het minst door de Minister zelf werd er bij de veehouders op aangedrongen om toch maar vooral veel varkens te mesten.

Zoals meermalen is gebleken, waren de boeren erg volgzzaam en werden op deze steeds herhaalde vraag meer varkens ingelegd.

Toen echter dit long-term-contract geëindigd was en de onderhandelingen voor een nieuw contract niet bevredigend verliepen, waarbij het quantum en de prijs niet erg voordelig genoemd kunnen worden, werd weliswaar de garantiëprijs niet verlaagd, maar de veehouder kon de hem in het vooruitzicht gestelde prijs voor bacon niet realiseren. Tegelijkertijd kan men nu bemerken, dat de Regering nu weer meer spreekt van aanpassing aan wereldmarktprijs, verlaging van garantiëprijs, enz.

Op dit moment gaat het mij niet in de eerste plaats om de hoogte van de garantie voor het vlees, maar om de wijze van optreden, die wel zeer weinig vertrouwen wekt.

Het kan niet worden ontkend, dat de verantwoordelijkheid voor het groot aantal varkens, dat er op het ogenblik in Nederland is, niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats op de veehouder kan afgeschoven worden, maar hier ligt mede door de wijze, waarop de mesterij door de Overheid is bevorderd, een grote verantwoordelijkheid bij de Regering. Het is zo, dat melk, eieren en vlees de peilers zijn, waarop het grootste deel van de landbouwbedrijven in Nederland en het overgrote deel van de zandbedrijven steunen. De prijsvorming van de eieren is vrijgelaten en het zal moeilijk zijn hiervoor een systeem van garantiëprijzen te vinden. Als nu nog de goede mogelijkheden voor melk en vlees ontvallen aan dit soort bedrijven, dan wordt de toestand zeer moeilijk. In de Memorie van Antwoord zegt de geachte bewindsman, Mijnheer de Voorzitter, dat hem gebleken is, dat bij de georganiseerde landbouw in het verleden weleens misverstand heeft bestaan over inhoud en draagwijdte van garantiëprijzen en garantiëregelingen.

Wanneer de Minister hiermede bedoelt, dat garantiëprijzen — natuurlijk gepaard gaande met zekere maximumprijzen — alleen maar gegeven worden in tijden, dat er geen moeilijk-

heden zijn met afzet en export, doordat de prijzen op de buitenlandse markt hoger zijn dan in het binnenland, maar dat deze garantiëprijzen niet gegeven worden, wanneer er wel moeilijkheden en exportbelemmeringen zijn, dan moet ik toegeven, dat hier inderdaad sprake is van een misverstand. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken, dat de vaststelling van de hoogte van de minimum- of garantiëprijzen sterk wordt beïnvloed door de behoefte aan of de vraag naar het betreffende product. Dat de mogelijkheden van de afzet bij de prijsvaststelling een rol spelen, is zeer begrijpelijk, maar het zal toch niet mogen gaan ten koste van de grondslag van de tot dusver gevoerde landbouwpolitiek.

Met de Minister ben ik van mening, dat het nodig is de eigen concurrentiekracht van boeren en tuinders te versterken door verbetering en bevordering van b.v. onderzoek, voorlichting, onderwijs, grondverbetering e.d.

Een sterke bevordering van afzet, en vooral van de export, is daarbij noodzakelijk.

Maar daarnaast is naar mijn mening een stelsel van garantiëregelingen voor enkele van de voornaamste producten niet te ontberen. Door de bijzondere structuur van de land- en tuinbouw en de belangrijke offers, welke in de na-oorlogse jaren van de agrarische bedrijfsgenoten zijn gevraagd, is het alleszins te rechtvaardigen, dat de landbouw een zekere mate van bescherming onder ongunstige omstandigheden zal ontvangen.

Ik hoop, dat de Minister de grote mate van onrust, welke er bepaaldelijk heerst onder boeren en tuinders, zal weten weg te nemen, door een duidelijk geluid, waarbij zal blijken, dat het de Regering menens is met de vroeger gedane toezeggingen.

De laatste tijd komen er steeds meer geruchten, dat de Minister overweegt om de nog altijd bestaande veevoederdistributie af te schaffen. Officieel is hierover niets bekend; ik zou het daarom op prijs stellen, als de Minister hierover nadere inlichtingen zou willen geven. Persoonlijk ben ik van mening, dat met het oog op de huidige voorraden en importmogelijkheden van veevoeder, distributie van dit artikel geen zin meer heeft. Bij een verzadigde markt is distributie als middel om de veebezetting op de bedrijven enigszins te regelen niet bruikbaar. Daarom acht ik de tijd gekomen om de veevoederdistributie helemaal af te schaffen. Gezien de dalende tendenz van de veevoederprijzen op de wereldmarkt en het vrij grote aanbod, lijkt mij een behoorlijke import, ook op langere termijn, voldoende verzekerd.

In de Memorie van Antwoord staat een passage met betrekking tot deze kwestie, welke mij enigermate heeft verwonderd. De Minister meent nl., dat de prijzen van het geïmporteerde veevoeder zo snel mogelijk moeten worden aangepast aan de wereldmarktprijs met het oog op de dalende tendenz, die er heerst. Ik denk niet, dat de Minister deze aanpassing onder alle omstandigheden zou willen toepassen, zoals het er staat. Zijne Excellentie zal hier bedoelen een aanpassing aan de wereldmarktprijs, zolang deze niet lager ligt dan de kostprijs + 20 pct. ondernemersloon van de binnenlandse voergranen. Dit zou anders een volledig doorbreken zijn van de basis van het tot heden gevoerde landbouwbeleid. In verband met de toenemende moeilijkheden bij de export van vlees en bacon en de altijd onzekere positie van de pluimveehouderij en mede in verband met een mogelijke afschaffing van de veevoederdistributie, acht ik het noodzakelijk, dat er enige maatregelen getroffen worden om de bestaansmogelijkheden van de kleine, gemengde bedrijven iets meer te beveiligen. Er moet, naar mijn mening, komen een verbod tot het houden van varkens en kippen — boven een bepaald aantal — voor alle niet-veehouders. In landbouwkringen denkt men met schrik aan de mogelijkheid, dat er weer biggenmerken en kalverschetsen worden ingevoerd. Al ben ik er van overtuigd, dat met een verbod, als door mij bedoeld, niet alle moeilijkheden in productie en afzet opgelost kunnen worden, toch meen ik, dat deze maatregelen veiligheidshalve

Mertens

vóór andere eventuele regelingen getroffen moeten worden. Ik weet, dat deze gedachte leeft in vele kringen van het landbouwbedrijfsleven, en ik hoop, dat de Minister met deze gedachte in grote lijnen akkoord zal kunnen gaan. Ik hoop daarover nog een antwoord van de Minister te vernemen.

Volgens krantenberichten heeft de Minister persoonlijk besprekingen gevoerd in Engeland in verband met de bacon-export naar dat land. Gaarne zou ik van de geachte bewindsman willen vernemen of hij nadere mededelingen kan doen omtrent de resultaten van die besprekingen.

Mijnheer de Voorzitter! Als de tuinbouwsector in de laatste jaren, over het algemeen genomen, behoorlijke bedrijfsresultaten heeft opgeleverd, betekent dit niet, dat er geen moeilijkheden en zorgen zijn. Er zijn enkele bedrijfstakingen, die met enige goede wil onder tuinbouw te rangschikken zijn, welke in het afgelopen seizoen reeds met grote afzet- en prijsmoeilijkheden te kampen hebben gehad. De afzet van fruit, en vooral van fruit van middelmatige kwaliteit, was en is nog weinig bevredigend. De geachte afgevaardigde de heer Kolff heeft hierop zo juist gewezen en ik zal er dus niet verder op ingaan.

Bijzondere moeilijkheden deden en doen zich nog voor bij de afzet van producten uit de vruchtboomkwekerijen. Door belemmering en stopzetting van de export raken vele bedrijven in ernstige moeilijkheden. Ik meen, dat er door de Stichting voor de Landbouw voorstellen bij de Minister zijn ingediend ter ondersteuning en sanering van de teelt van vruchtbomen. Het lijkt mij zeer gewenst met het oog op het ver gevorderd seizoen, dat de Minister spoedig zijn standpunt zal bekendmaken, waarvan ik hoop, dat het overeenkomt met de voorstellen van de Stichting voor de Landbouw.

Maar ook in het overige deel van de tuinbouwsector loopt alles niet als vanzelf, Mijnheer de Voorzitter! Achteraf gezien, is het de laatste jaren nog meegefallen, maar de grote onzekerheid, die er als het ware iedere dag bestaat bij de tuinder omtrent de vraag of zijn product een behoorlijke prijs zal opbrengen of niet, geeft aanleiding tot grote waakzaamheid. De tuinder heeft meestal geen enkele garantie, zelfs niet op zeer korte termijn, dat zijn product afgenomen wordt tegen een lonende prijs.

Uit het staattie in de Memorie van Antwoord moge dan blijken, dat de binnenlandse afzet groter is dan de buitenlandse, er blijkt ook uit, dat de tuinbouw staat of valt met de export.

De minimumprijzenfondsen, welke geheel door de tuinders zelf worden gevormd, hebben sinds hun bestaan uitstekend werk gedaan en doen dit nog. Maar in tijden van ernstige afzetmoeilijkheden voor de tuinbouwproducten over de gehele lijn zijn deze fondsen niet in staat om de tegenslagen op te vangen. Daar zijn deze fondsen overigens ook niet voor bedoeld. Ik hoop dan ook, dat het zal gelukken in het overleg tussen Regering en georganiseerd bedrijfsleven een oplossing te vinden, die wat meer zekerheid biedt op langere termijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben wel enigszins teleurgesteld door het antwoord van de Minister op de opmerking in het Voorlopig Verslag omtrent de onbevredigende gang van zaken met betrekking tot de Benelux, zeer in het bijzonder voor wat de tuinbouw betreft. Ook de Minister is van mening, dat deze gang van zaken erg onbevredigend is, maar hij heeft naar mijn mening geen oplossing aan de hand gedaan. Nu geloof ik wel, dat dit ook niet zo eenvoudig zal zijn. Het is soms om de moed er bij te verliezen, als men moet constateren, dat na jarenlange onderhandelingen en besprekingen op Regeringsniveau en tussen de landbouworganisaties der betrokken landen er eerder van een verwijdering dan van een toenadering gesproken moet worden in het streven naar een economische unie.

Het is duidelijk, dat er op het terrein van de tuinbouw niet zonder meer één macht gevormd kan worden in Benelux-verband. Dat wordt ook door niemand verlangd. Maar de wijze, waarop het Landbouwprotocol van Belgische zijde wordt toegepast, is door niemand, die het eerlijk meent met de Bene-

lux, te begrijpen. Het is dan ook wel begrijpelijk, dat er stemmen opgaan, welke vragen om represailles van de Nederlandse kant, wanneer de huidige houding van Belgische zijde niet snel verandert. Afgezien van de vraag, of het mogelijk zou zijn om door middel van represaillemaatregelen de export van groente en fruit te bevorderen, lijkt mij dit middel niet wel bruikbaar, zeker niet op een tijdstip, dat toch niet alle hoop op een bevredigende regeling als verloren moet worden beschouwd.

Naar mijn mening moet het toch mogelijk zijn om onze Benelux-partners te overtuigen van de redelijkheid van de eis, dat de vaststelling van minimumimportprijzen of stopzetting van import niet een zaak is voor één partij.

Ik hoop, dat de Minister bij verdere onderhandelingen zal vasthouden aan de eis, dat de opgeschorte arbitrageclausule, voorzien in het Protocol van October 1950, weer zal worden ingevoerd. Het verleden heeft wel bewezen, dat zonder deze bepaling de Benelux, althans voor de tuinbouw, geen zin heeft.

Met het voorstel van Benelux voor ogen is het weinig beoogd om nog te streven naar een Westeuropese integratie op landbouwgebied.

De manier, waarop de geachte bewindsman dit probleem aanpakt, is echter bewonderenswaardig. Het is volkomen begrijpelijk, dat er bij de diverse landen veel misverstand en wantrouwen, maar ook vermeende en werkelijke verschillen op sociaal, technisch en economisch gebied liggen, welke een eenwording van Europa ernstig belemmeren.

In Nederland is er in de kringen van het georganiseerd bedrijfsleven een doelbewust streven merkbaar om te komen tot een Westeuropese integratie. Dit in tegenstelling met andere landen, waar een meer afwachting, soms zelfs een afwijzende houding wordt aangenomen. Men schuift de Nederlanders wel eens m.i. ten onrechte in de schoenen, dat dezen met een geliberaliseerd handelsverkeer alleen maar voordelen denken te krijgen.

Ik heb me weleens afgevraagd of deze mening niet versterkt en daardoor het wantrouwen groter wordt, doordat het dikwijls Nederlanders zijn, welke stimulerend en dikwijls baanbrekend werk doen op Europees niveau.

Misschien zou een minder fors optreden van Nederlandse zijde het wantrouwen, dat er bestaat, wat kunnen doen verminderen.

Mijnheer de Voorzitter! Met bijzondere voldoening heb ik in de Memorie van Antwoord gelezen, dat de Minister van mening is, dat de uitgifte van nieuwe gronden, waaronder ook bedoeld worden die gronden, welke door ontginning worden verbeterd, en de IJsselmeerpolders, mede moeten worden gebruikt voor sanering van kleine bedrijven. Ik behoor niet tot diegenen, welke aan een saneringsplan eerst ingrijpende wijziging van het erfrecht vooraf willen laten gaan.

Afgezien van de vraag of een verandering van ons erfrecht wenselijk geacht moet worden — ik ben geneigd om dit bevestigend te beantwoorden —, ben ik van mening, dat een dergelijke procedure een dermate ingewikkelde en langdurige geschiedenis zou worden, dat daarvan op korte termijn zeker geen oplossing te verwachten is.

Ik zou ook willen pleiten voor voorrang in de nieuw te winnen of te ontginnen gebieden voor de vele grondgebruikers, die hun bedrijf niet meer kunnen uitoefenen vanwege ont-eeningen of verkoop van grond, bestemd voor niet-agrarische doeleinden.

De Minister wil voorrang verlenen aan de z.g. Friese gardeniers. Als deze categorie met voorrang behandeld wordt, zullen toch zeker de van hun grond afgezette agrariërs voorrang moeten hebben. Ik denk hierbij aan de vele boeren en tuinders, welke verdrongen worden rondom onze grote steden en in de mijnstreek. Deze gevallen zullen naar mijn mening vóór de z.g. gardeniers moeten gaan. Overigens ben ik er van overtuigd, dat er nog meer gebieden zijn in ons land, waar de tuinders in zeer grote moeilijkheden geraten in verband met de maatregelen ter bestrijding van de aardappelmoetheid. Naar mijn mening kunnen dezen met evenveel recht aanspraak op de gronden in de Noordoostpolder doen gelden dan de z.g. gardeniers.